

Innhold

Forord	11
--------------	----

DEL I BAKGRUNN OG TEORETISK FORSTÅELSE

Innledning	15
------------------	----

Bokens oppbygning	17
-------------------------	----

Kapittel 1

Når barnet unngår å snakke	19
----------------------------------	----

Dikt til Kari og Lise	19
-----------------------------	----

Refleksjoner over Karis og Lises kommunikasjon	23
--	----

Perfeksjonisme	23
----------------------	----

Sterk egenvilje og behov for kontroll	23
---	----

Sterke sider	24
--------------------	----

Sårbarhet	24
-----------------	----

Kommunikasjon med kroppsspråket	24
---------------------------------------	----

Samspillet med voksne og barn	25
-------------------------------------	----

Hva fremmet eller hemmet barnets meddelelse?	26
--	----

Å bryte ut av tausheten	27
-------------------------------	----

Oppsummering	27
--------------------	----

Refleksjonsspørsmål	27
---------------------------	----

Kapittel 2

Kommunikasjon og samspill	29
---------------------------------	----

Spørsmål og tanker i møte med taushet	29
---	----

Barnets rolle i jevnaldergruppen	30
--	----

Språk, tale og kommunikasjon	31
------------------------------------	----

Relasjonen kommer først	33
Dialektisk sammenheng	35
Å anerkjenne barnet.	36
Barnets rettigheter.	37
Medvirkning	37
Lek.	38
Spesialpedagogisk hjelp.	41
Tidlig innsats.	42
Systemarbeid	44
Meningen med tausheten	46
Beskyttelse	46
Fastlåst mønster.	47
Kontroll.	48
Stress.	49
Protest	50
Å gi opp	51
Gjensidig samspill	51
Tilknytning og transaksjonsprosesser.	52
Intervensjonsprogram for godt samspill	54
Brave Buddies	56
Oppsummering	58
Refleksjonsspørsmål.	59

Kapittel 3

Selektiv mutisme.	60
Definisjon av selektiv mutisme	61
Klassifisering	61
Årsaksforhold	63
Ko-morbiditet.	65
Sosial angst	66
Frykt og motstand	69
Spesifikk fobi.	70
Forekomst.	72
Alder og varighet.	72
Kjønn	73
Familiefaktorer	74
Ulike psykologiske forståelsesmåter.	75

Psykodynamisk teori	76
Atferdspsykologisk teori	77
Sosialpsykologisk teori.	78
Prognose	81
Oppsummering	82
Refleksjonsspørsmål.	83

DEL 2 SELEKTIV MUTISME I BARNEHAGE, SKOLE OG HJEM

Kapittel 4

Forståelse av selektiv mutisme fra observasjoner av samspill

og intervjuer i det naturlige miljøet	87
Samspill i barnehage og skole.	89
Eksempel på en hverdags situasjon.	90
Humor og lek.	91
Overavhengighet av en voksen	92
Manglende grenseoverskridelse.	93
Manglende forventninger fra andre.	94
Andre barn som talerør	96
Tilbaketrekking.	97
Å stille krav.	98
Samspill i hjemmet.	100
Å sette grenser	100
Negative forventninger.	102
Å snakke for barnet.	102
Oppsummering	103
Refleksjonsspørsmål.	104

Kapittel 5

Forståelse av selektiv mutisme fra kommunikasjon med

barn som unngår å snakke og voksne som har kommet ut

av tausheten	105
Barneperspektivet	105
Sammenblanding av følelser	108
Å bestemme seg for å begynne å snakke	108
Ensomhet	110
Sosial rolle.	110

Bestemthet	111
Beskyttelse mot stressfylte opplevelser	113
Oppsummering	113
Refleksjonsspørsmål	114

DEL 3 HVORDAN GI HENSIKTMESSIG STØTTE I DET DAGLIGE SAMSPILLET OG KOMMUNIKASJONEN MED BARN MED SELEKTIV MUTISME?

Kapittel 6

Tilnærming til selektiv mutisme ut fra en teoretisk og empirisk forståelse av tilstanden som et symptom på spesifikk fobi

mot å snakke	117
Spesifikk fobi og prinsipper for tiltak	117
Ta barnet med på råd og sett ord på tausheten	120
Oppretthold en konstant positiv forventning til tale	122
Autoritativ voksenstil	124
Unngå overavhengighet av enkeltpersoner	126
Utfordre innenfor trygge rammer	127
Sikre mestringsopplevelser i miljøet	128
Oppsummering	129
Refleksjonsspørsmål	130

Kapittel 7

Hvordan lykkes med å planlegge og implementere tiltak for barn med selektiv mutisme i barnehage og skole?

Tidlig innsats og observasjon	132
Spørsmål og fokusområder i observasjon av kommunikasjon	133
Implementering og endringsledelse	135
Fire premisser i ledelse av endringsprosesser	135
Kapasitetsbygging gjennom profesjonelle læringsfelleskap og systemarbeid	137
Fem disipliner i organisasjonslæring	138
Sikre en høy implementeringskvalitet	141
Veiledning og pedagogisk analyse	141
Kollegaveiledning	142

Kommunikasjon i team	143
Pedagogisk analysemodell.	146
Å koble sammen hjem og barnehage/skole og samarbeide tett med foreldre	146
Oppsummering	150
Refleksjonsspørsmål.	151
Avsluttende refleksjoner og anbefalinger når barnet unngår å snakke	153
Referanser	157
Stikkordregister	167

Forord

Selektiv mutisme er et komplisert fenomen å bli klok på. Det er også et forsømt område innenfor spesialpedagogisk forskning i Norge. Selv om forekomsten av denne gruppen antas å ligge på linje med autisme, er jeg den eneste forskeren på selektiv mutisme innenfor den spesialpedagogiske fagdisiplinen i Norge. Det har vært et ensomt løp å være forsker på dette temaet i Norge, men desto mer givende arbeid å holde på med. Deltakelse på forskningskonferanser og diskusjoner med forskere i andre land, spesielt professor emeritus David Galloway, har vært inspirerende i arbeidet. Det er påfallende at store grunnbøker som skal gi studenter innblikk i de fleste problemområder i spesialpedagogikk, som for eksempel boken *Spesialpedagogikk* (Befring & Tangen, 2012), ikke nevner selektiv mutisme med ett ord på de 726 sidene med fagstoff. Hvordan skal vi uten å tilby litteratur på området, som alle bør kunne tilegne seg, forberede studentene på å møte et barn som konsekvent unngår å snakke i barnehagen eller skolen, men som snakker vanlig med foreldre og søsken hjemme? Media, foreldre og praksisfeltet har likevel vært opptatt av å forstå og få kunnskap om denne gruppen, og jeg har derfor diskutert og lært mye av de som møter barna direkte gjennom mitt arbeid som forsker og veileder.

Jeg håper at denne boken kan være med på å avmystifisere denne gruppen og vekke andres interesse, slik at barna får en selvsagt plass både i norsk faglitteratur og i den pedagogiske debatten i landet vårt. For å kunne hjelpe de tause barna og tilby dem en likeverdig pedagogisk oppfølging i det naturlige miljøet i barnehage og skole, er vi nødt til å utforske og stille spørsmål om hva dette kan handle om. Selv etter en nøye gjennomgang av forskningslitteraturen og etter å ha møtt mange av disse barna i mitt mangeårige forskningsarbeid på området, leter jeg fremdeles etter flere svar. Dette gjør at problematikken som oppstår når barn unngår å snakke, stadig utfordrer og fascinerer meg både som forsker og spesialpedagog.

Det er like spennende hver gang jeg møter et nytt barn og en kontekst jeg skal bli kjent med. Selv om noen trekk går igjen, er barna forskjellige.

Jeg er svært takknemlig for å ha fått muligheten til å skrive denne første norske forskningsbaserte fagboken om selektiv mutisme. Jeg håper den kan bidra til å øke forståelsen for denne gruppen og øke kunnskapen om hva omgivelsene kan gjøre for å møte det tause barnet på en måte som fremmer sosialt samspill og verbal deltakelse. Jeg håper også at forskere og profesjonelle som jobber med tilgrensede vanskeområder innenfor kommunikasjon, samspill og relasjonsarbeid, vil finne innholdet i denne boken relevant for deres arbeid.

Alt forskningsarbeidet som ligger til grunn for innholdet i denne boken, er gjort i tråd med Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) (2006) sine forskningsetiske retningslinjer. Dette innebærer blant annet at alle navn i boken er fiktive. Forskningsmetodene og metodologien som er brukt for å hente inn data, er gjort grundigere rede for andre plasser (Omdal, 2014a). Takk til alle barna, familiene og de profesjonelle rundt for all læringen møtene med dere har gitt meg. Takk for alt jeg har lært av å være mor til mine egne fire barn. Jeg er også svært takknemlig for grunnutdanningen min som førskolelærer, som var praksisrettet. Dette har hjulpet meg til alltid å tenke hvordan teori og empiri kan overføres til praktisk handling i en konkret kontekst. Det er sentralt at forskning på sårbare grupper har en pragmatisk nytteverdi for dem det gjelder. Takk for at du leser denne boken og tilegner deg kunnskap om hvordan det er mulig å forstå og legge til rette for utvikling hos barn som unngår å snakke i barnehage og skole.

Kristiansand, november 2016

Heidi Omdal